

Особливості застосування психологічної програми розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва під час викладання іноземної мови

Drozdova Y.V. Features of the application of psychological self-determination development program for future experts of trade business in teaching foreign languages / Y.V. Drozdova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 58–66.

Ю.В. Дроздова. Особливості застосування психологічної програми розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва під час викладання іноземної мови. У статті представлено розробку інтерактивних складових комплексної психологічної програми регуляції самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва. Здійснено спробу поєднати розвиток психологічних складових професійного самовизначення майбутніх фахівців у сфері торгівлі та формування мовних компетенцій під час застосування корекційної програми. Програма ґрунтується на розробленій нами моделі професійного самовизначення з використанням психолого-організаційної технології. Розвиток мовних компетенцій відбувається завдяки інтенсифікації навчальної діяльності через інтелектуальну, емоційну та мовленеву активність. Комунікативні моделі реальних ситуацій зберігають усі найсуттєвіші риси об'єктів, що моделюються, що сприяє вмотивованому характеру мовленевих дій.

Застосування психологічної програми розвитку самовизначення в процесі професійного навчання передбачає окремі тренінгові заняття зі студентами першого року навчання та випускниками для максимальної спрямованості на відповідні компоненти професійного самовизначення кожної групи.

Програму представлено у вигляді тем-блоків, які об'єднують декілька інтерактивних та проєктивних технік, спрямованих на розвиток окремих структурних компонентів професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва (мотиваційного, професійного спрямування, індивідуально-психологічного, емоційно-

вольового) з відповідними функціями: інтегруючою, мотиваційною, розвивальною та стабілізаційною.

Ключові слова: професійне самовизначення, психологічна програма, корекція, інтеграція, мовні компетенції, комунікативна модель, мовленеві дії, інтерактивні техніки.

Ю.В.Дроздова. Особенности использования психологической программы развития профессионального самоопределения будущих специалистов торгового предпринимательства в процессе обучения иностранному языку. В статье представлена разработка интерактивных составляющих комплексной психологической программы регуляции самоопределения будущих специалистов торгового предпринимательства. Сделана попытка объединить развитие психологических составляющих профессионального самоопределения будущих специалистов в сфере торговли и формирование языковых компетенций во время использования коррекционной программы.

В основе программы лежит разработанная нами модель профессионального самоопределения и психолого-организационные технологии. Развитие языковых компетенций происходит благодаря интенсификации процесса обучения посредством интеллектуальной, эмоциональной и разговорной активности. Коммуникационные модели реальных ситуаций сохраняют все наиболее важные характеристики объектов, которые моделируются, что способствует мотивированному характеру языковых действий.

Применение психологической программы развития самоопределения в процессе профессионального обучения предполагает отдельные тренинговые занятия со студентами первого года обучения и выпускниками для обеспечения максимальной направленности на соответствующие компоненты профессионального самоопределения каждой группы.

Программу представлено в виде тем-блоков, которые объединяют несколько интерактивных и проектных техник, направленных на развитие отдельных компонентов профессионального самоопределения будущих специалистов торгового предпринимательства (мотивационного, профессиональной направленности, индивидуально-психологического, эмоционально-волевого) с соответствующими функциями: интегрирующей, мотивационной, развивающей и стабилизирующей.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, психологическая программа, коррекция, интеграция, языковые компетенции, коммуникативная модель, языковые действия, интерактивные техники.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку і реформування життєдіяльності нашого суспільства об'єктивно постає необхідність докорінних змін традиційної системи професіогенезу в напрямку розвитку компонентів професійного самовизначення особистості з урахуванням внутрішніх механізмів її саморозвитку.

Вивчення проблеми формування особистості в зв'язку з професійною діяльністю, розробка її теоретичних і методологічних підхо-

дів і рішень ґрунтуються, насамперед, на досягненнях в галузі психології особистості, психології праці, організаційної психології.

Реалізація технологічного підходу при вирішенні проблеми корекції розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців вимагає впровадження інтерактивних технік, що забезпечують активну взаємодію в умовах практичних занять, навчальних тренінгів та семінарів, спрямованих на підготовку фахівців до вирішення управлінських та професійних завдань, з одного боку, та підвищення рівня розвитку мовних компетенцій з другого.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом інтерес до вивчення особливостей психічного розвитку в період дорослості помітно зріс, і це, очевидно, виявилось наслідком поглядів на безмежність особистісного розвитку людини. Процес професійного самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій професійній сфері соціального життя й формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій, мотивації та професійного спрямування (Б. Ананьєв, Б. Ломов, В. Бодров, В. Крайнюк, В. Осьодло, Г. Костюк, Є. Мілерян, Л. Вербицька, Л. Карамушка, М. Корольчук, М. Савчин, О. Креденцер, С. Максименко, С. Миронець, Т. Щербан).

Концептуальні положення методики навчання іноземної мови сформульовані видатними вченими в цій галузі – Л.В.Щербою, І.В.Рахмановим, О.О.Миролюбовим, а також їх послідовниками Й.М.Берманом, В.А.Бухбіндером, М.В.Ляховицьким, Ю.І.Пассовим. При висвітленні психологічних та психолінгвістичних основ навчання іноземної мови в першу чергу слід звернути увагу на дослідження Л.С.Виготського, теорію мовленнєвої діяльності О.О.Леонтєва, І.О.Зимньої, теорію поетапного формування розумових дій П.Я.Гальперіна.

Мета статті полягає у розробці інтерактивних складових психологічної програми розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва для запровадження під час практичних занять з англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Розвиток професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва здійснюється за рахунок розвитку його структурних компонентів в умовах тренінгу, тобто цілеспрямовано впливаючи на його компоненти процедурами і прийомами, релевантними характеру цих компонентів. Психологічна програма сприяє формуванню знань, навичок і вмінь, оптимізує розвиток професійних мотивів та особистісних характеристик, важливих для успішної професійної діяльності, а також сприяє формуванню загальних та

професійно-орієнтованих мовних компетенцій для забезпечення ефективного спілкування у професійному середовищі.

При розробці та підготовці психологічної програми було використано принципи системності, особистісного підходу, комплексність використання методичних засобів та організаційних прийомів; принципи групової психологічної роботи (занурення у груповий досвід, систематична рефлексивна спрямованість, активна творча взаємодія учасників тренінгу).

Цілеспрямований вплив на основні компоненти професійного самовизначення пов'язаний з вирішенням таких основних завдань:

- розвиток навичок самодіагностики рівня розвитку компонентів професійного самовизначення, підвищення адекватності самооцінки;
- формування позитивної мотивації стосовно майбутньої професійної діяльності;
- удосконалення вмінь психічної саморегуляції станів і управління поведінкою у складних ситуаціях;
- оволодіння уміннями та навичками конструктивного розв'язання конфліктів у міжособистісній взаємодії;
- розвиток підприємницьких здібностей.

Формування комунікативної компетенції, що розглядається як мовна поведінка, специфічна для професійного середовища, включає вирішення наступних завдань: забезпечення вдосконалення знань англійської граматики та лексики, інтегративне формування мовленевих навичок та вмінь (говоріння, читання, аудіювання, письмо), формування загально та професійно орієнтованого комунікативного мовлення, компетенцій для забезпечення ефективного спілкування у професійному середовищі [10].

Інструментарій включає у себе інтерактивні та проєктивні техніки групової психологічної роботи, зокрема: міні-лекції, груповий «мозковий штурм», метод незакінчених речень, групові дискусії, роботу в малих групах. Під час тренінгових занять застосовувались методи, що припускають активні дії учасників з відпрацювання практичних навичок, отримання об'єктивного зворотнього зв'язку, рефлексивні процедури з усвідомлення та аналізу власної поведінки і стану [2,3,5,10].

Загальна схема занять містить такі етапи: створення єдиного психологічного простору, а також зворотного зв'язку (окремий учасник, уся група, і навпаки); змістовна інтерпретація ведучим сутності того або іншого явища; проведення дискусій, рольової гри або здійснення (показ) окремих вправ для створення ситуацій рефлексії; одержання зворотного зв'язку у вигляді

суджень, думок, нових ідей, пропозицій від всіх її учасників, упорядкування інформації і спільне її резюмування; зняття психологічної напруженості (релаксаційні вправи), підведення підсумків заняття (зіставлення цілей заняття з отриманим результатом) і постановка завдань на відпрацьовування набутих навичок у повсякденній діяльності і поведінці.

Основними принципами проведення занять були: «тут і зараз»; щирості і відкритості; відкритого зворотного зв'язку; активності на заняттях; добровільності участі у тренінговій роботі; рівності позицій, визнання особистісних норм кожного учасника; екологічності комунікацій, безпеки учасників і захищеності їх від брутальності; схвалення і взаємопідтримки учасниками один одного, заохочення інтелектуального та емоційного ризику; гнучкості рольової тактики; використання Ти-звернення [1,6,7,8].

Принцип акцентування на сьогодні сприяє глибокій рефлексії учасників, навчанню зосереджувати увагу на собі, своїх думках і почуттях, розвитку навичок самоаналізу. Він орієнтує учасників на предметну, цілеспрямовану, спільну роботу, дає можливість обговорювати матеріал, значущий для усіх членів групи, а не лише учасника слухача.

Під зворотним зв'язком варто розуміти коротке, аргументоване і конструктивне висловлення кожним членом групи своїх міркувань про зміст, способи вирішення різних проблем, власний стиль діяльності і спілкування, про порівняльну ефективність тих чи інших способів поведінки у спеціально змодельованих ігрових ситуаціях, про успішність виконання поставлених на заняттях завдань. Завдяки активному використанню зворотного зв'язку учасники тренінгу одержують унікальну можливість довідатися, як сприймає очима інших людей їх манера спілкування, міркування, думки, індивідуальні поведінкові реакції. Усе це створює передумови для корекції навичок і вмінь спілкування [6,7,8,9].

Основна увага учасників повинна бути зосереджена на процесах самопізнання, на самоаналізі і рефлексії. Навіть оцінка поведінки іншого члена групи повинна здійснюватися через висловлення власних виникаючих почуттів і переживань.

Дуже важливим для формування професійного самовизначення є усвідомлення вимог професійної діяльності і рівня особистісних якостей, чіткі увлення про професію, професійно важливі якості, наявність адекватної самооцінки, реалістичність професійних цілей, вміння узгоджувати цілі із засобами і способами їх досягнення. Тому програма для першокурсників спрямована на розвиток уявлень про майбутню професійну ді-

яльність, формування реалістичної впевненості в собі, підвищення самооцінки, формування життєвих планів і корегування ціннісних орієнтацій, вдосконалення навичок психічної саморегуляції, розвиток комунікативної компетентності та формування конструктивного підходу до розв'язання конфліктів. Зміст програми для випускників включав сприяння усвідомленню чинників успішної підприємницької діяльності, власних потреб, професійних інтересів, цінностей і планів, формування професійно важливих якостей, розвиток мотивації досягнення.

Програма розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців для студентів першого року навчання:

Тема 1: Зміст, структура та функції професійного самовизначення майбутніх працівників торговельного підприємництва. Міні-лекція: «Особливості професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва». Рефлексивне завдання із подальшим обговоренням: «Зміст діяльності підприємця. Чинники успішності підприємницької діяльності». Метод незакінчених речень із подальшим груповим обговоренням «Я обрав дану спеціальність тому, що». Рольові ігри: «Самопрезентація, або Хто Я?», «Голосуйте за мене», «Розмова на чистоту», «Позитивний монолог», «Холодний суп», «Мої недоліки».

Тема 2: «Психологічні аспекти торговельної діяльності. Загальні основи психології торгівлі». Міні-лекція: «Психологічні аспекти торгового бізнесу». Групова дискусія: «Професійно важливі якості працівника торговельного підприємництва». Рольові ігри: «І тут ви йому говорите», «Переконання», «Розслаблення», «Медитація на диханні». Робота в парах: «Складні ситуації».

Тема 3: «Зміст та особливості підприємницької діяльності». Міні-лекція: «Ресурси підприємницької діяльності». Мозковий штурм: «Особистісний капітал підприємця». Рольові ігри: «Відлуння», «Постав себе на місце іншого», «Так означає Ні», «Позитивне мислення», «Щасливе майбутнє», «Млин», «Зміна негативних думок на позитивні», «Спина до спини», «Конфліктні ситуації».

Підведення підсумків групової роботи. Рефлексивний аналіз групової роботи: «Мій досвід у результаті тренінгу». Побажання учасникам тренінгу. Анкетування: «Мої враження від тренінгу», «Ефективність роботи тренінгу».

Програма розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців для студентів останнього року навчання:

Тема 1: «Мотиваційний фактор в успішності підприємницької діяльності». Міні-лекція: «Психологічні типи підприємців». Групова дискусія: Мотивація та її роль у підприємницькій діяль-

ності». Рольові ігри: «Випусти пару», «Придумай девіз», «Прийняття себе», «Дихання», «Повне дихання», «Контакти», «Хто винен або кому сказати спасибі».

Тема 2: «Індивідуальні особливості як фактор підприємницького успіху». Міні-лекція: «Індивідуально-психологічний вимір особистості підприємця». Рефлексивне завдання із подальшим обговоренням: «Психологічні ознаки підприємництва: ризик, активність, творчість, лідерство». Практичні вправи: «Хвастощі», «Контраст», «Контраргументи», «Я-реальне і Я-ідеальне», «Яким мене бачать», «Плани на майбутнє», «Викладення своєї позиції».

Тема 3: «Формування та розвиток професійно важливих якостей, що забезпечують успіх діяльності». Міні-лекція: «Психологічні чинники підприємницької активності». Практичні вправи: «Якості лідера», «Тренування лідерства», «Переправа», «Мої ресурси», «Планування майбутнього», «Копіювальна машина», «Співбесіда». Мозковий штурм: «Здібності особистості, що сприяють підприємницькому успіху».

Підведення підсумків групової роботи. Рефлексивний аналіз групової роботи: «Мій досвід у результаті тренінгу». Побажання учасникам тренінгу. Анкетування: «Мої враження від тренінгу», «Ефективність роботи тренінгу».

Психологічна програма розвитку ґрунтується на загальних принципах психокорекції, психодіагностики і розробленій нами моделі професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва, з використанням психолого-організаційної технології, яка включає запропоновані Л.М.Карамушкою інформаційний, діагностичний та корекційно-розвивальний періоди [2,3,5].

Висновки. Підвищити рівень професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва можна в результаті використання під час професійної підготовки спеціальних технологій, що забезпечують реалізацію таких психологічних умов: формування мотивації щодо оволодіння професією; розвиток професійно важливих якостей; оволодіння засобами та прийомами забезпечення ефективної безконфліктної взаємодії майбутніх працівників торговельного підприємництва; розвиток підприємницьких здібностей; вдосконалення умінь психічної саморегуляції та формування навичок протистояння стресу. Застосування даної технології може здійснюватися під час занять з практичного курсу англійської мови, що одночасно сприяє розвитку мовних компетенцій, реалізуючи принцип гуманітаризації, нероздільності та інтеграції освіти.

Перспектива подальшого розвитку полягає у розробці комплексної програми розвитку комунікативної мотивації студентів,

як важливої складової процесу оволодіння іншомовною мовленевою діяльністю.

Список використаних джерел

1. Як започаткувати і розвинути власну справу: практичний посібник підприємця / В.П. Петренко, М.О. Табахарнюк, О.В. Пасічник та ін. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998.
2. Карамушка Л.М. Мотивація підприємницької діяльності : монографія / Л.М. Карамушка, Н.Ю. Худякова. – К. – Львів : Сполом, 2011. – 208 с.
3. Карамушка Л.М. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації : монографія / Л.М. Карамушка, М.В. Москальов. – К. – Львів : Сполом, 2011. – 216 с.
4. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва : навч. посіб. / Ю.Ф. Пачковський. – К. : Каравела, 2006. – 408 с.
5. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська, Т.Ю. Кулаковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 720 с.
6. Евтихов О. В. Практика психологического тренинга / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – С. 55–69.
7. Евтихов О. В. Тренинг лидерства: [монография] / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – 256 с.
8. Васильев Н. Н. Тренинг преодоления конфликтов / Н. Н. Васильев. СПб : Речь, 2002. – 174 с.
9. Вильямс К. Тренинг по управлению стрессом / К. Вильямс. – М., 2002. – С. 5–23.
10. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment / Modern Language Division, Strasbourg. – Cambridge University Press, 2012.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Jak zapochatkuvaty i rozvynuty vlasnu spravu: praktychnyj posibnyk pidpryjemcja / V.P. Petrenko, M.O. Tabaharnjuk, O.V. Pasichnyk ta in. – Ivano-Frankivs'k : Lileja-NV, 1998.
2. Karamushka L.M. Motyvacija pidpryjemnyc'koi' dijal'nosti : monografija / L.M. Karamushka, N.Ju. Hudjakova. – K. – L'viv : Spolom, 2011. – 208 s.
3. Karamushka L.M. Psyhologija pidgotovky majbutnih menedzheriv do upravlinnja zminamy v organizacii' : monografija / L.M. Karamushka, M.V. Moskal'ov. – K. – L'viv : Spolom, 2011. – 216 s.

4. Pachkovs'kyj Ju.F. Psychologija pidpryjemnyctva : navch. posib. / Ju.F. Pachkovs'kyj. – K. : Karavela, 2006. – 408 s.
5. Pidpryjemnyctvo: psihologichni, organizacijni ta ekonomichni aspekty : navch. posib. / S.D. Maksymenko, A.A. Mazaraki, L.P. Kulakovs'ka, T.Ju. Kulakovs'kyj. – K. : Kyi'v. nac. torg.–ekon. un-t, 2012. – 720 s.
6. Evtihov O. V. Praktika psihologicheskogo treninga / O.V. Evtihov. – SPb. : Rech', 2007. – S. 55–69.
7. Evtihov O. V. Trening liderstva: [monografija] / O.V. Evtihov. – SPb. : Rech', 2007. – 256 s.
8. Vasil'ev N. N. Trening preodolenija konfliktov / N.N. Vasil'ev. SPb : Rech', 2002. – 174 s.
9. Vil'jams K. Trening po upravleniju stressom / K. Vil'jams. – M., 2002. – S. 5–23.

Y.V. Drozdova. Features of the application of psychological self-determination development program for future experts of trade business in teaching foreign languages. The paper presents the development of interactive components of a comprehensive program of psychological self-determination regulation for future experts of trade business. We made an attempt to combine the development of psychological components of professional self-determination of future professionals in trade business and the formation of linguistic competence while applying corrective program. The program is based on our model of professional self-determination and using the psychological and organizational technology. Development of language competence is due to the intensification of studying activity through intellectual, emotional and speaking activity. Communication models of real situations keep the most essential features of all objects that are modeled, which promotes motivated character of speaking activity.

Application of psychological self-development program in the vocational training provides separate training sessions for first-year students and graduates for maximum focus on relevant components of professional self-determination of each group.

The program is presented in the form of blocks that combine several interactive and projective techniques aimed at the development of individual structural components of professional self-determination of future specialists in trade business (motivation, professional orientation, individual psychological, emotional and volitional) with corresponding functions: integrating, motivating, developing and stabilizing.

Key words: professional self-determination, psychological program, correction, integration, language competence, communicative model, language activities, interactive technologies.

Received December 01, 2015

Revised December 14, 2015

Accepted January 04, 2016